

УДК (372.82+291.2):348.71

РЕЛІГІЙНА ОСВІТА В ДЕРЖАВНИХ ШКОЛАХ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

В. Ю. Кришмарел, кандидат філософських наук, старший науковий співробітник лабораторії суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України

В статті розглянуто актуальні для України питання співвідношення між релігією та шкільною освітою. На сьогодні питання врегулювання вирішені на законодавчому рівні, проте залишилися проблеми з їх втіленням на практичному рівні. Зокрема, введено предмети духовно-морального спрямування, проте їх забезпечення не враховує світових напрацювань у методології.

Прийняті у світі моделі взаємодії релігії та освіти можна поділити на три основні групи, кожна з яких акцентує увагу на окремих важливих аспектах такої взаємодії. Загальні тенденції були підсумовані ще 2004 року, проте ситуація в окремих країнах Європи залишається досить різною і неоднозначною

Для України на сьогодні необхідно не просто забезпечити можливість введення релігійного компонента в систему загальної освіти, а чітко визначити його місце та завдання, для чого треба брати до уваги як теоретико-методологічні напрацювання, так і практичні способи вирішення суперечливих ситуацій.

Ключові слова: *релігійна освіта, предмети духовно-морального спрямування, релігійний компонент.*

Постановка проблеми. Зараз відбувається зміна концепцій та програм предметів середньої школи. Тому в цей період можливою є зміна ситуації і з викладанням релігійного компонента в школі. Через це необхідно звернути увагу як на європейський досвід вирішення цих питань, так і на вже наявні тенденції в Україні за майже 20 років незалежності.

Зважаючи на відділення церкви від школи та світський характер державних навчальних закладів (Закон України «Про освіту», ст. 8), досить часто постає питання про обсяг та теми викладу релігієзнавчих у своїй суті знань. Причому на сьогодні це питання є актуальним як для України, так і для інших європейських держав, де також останнім часом активізуються питання та суспільні реакції (включно до позовів та рішень судів) щодо обсягу та форми релігії в державних закладах освіти (особливо в школах). Ситуація значно змінилася протягом останніх десяти років, і здебільшого через судові рішення. Також можливості навчання релігії в державних школах було приділено увагу Комітетом з прав людини ООН. Зокрема в коментарях (1993) №22 (48) до ст. 18 Міжнародного пакту про громадянські та політичні

права (1966) було встановлено, що викладання релігії та етики дозволено, якщо воно відбувається нейтрально та об'єктивно. Логічним наслідком є те, що навчання одній релігії неприйнятне, якщо батькам або опікунам не пропонується альтернативи.

Аналіз останніх досліджень з теми. Звісно, така увага активізувала теоретичні дослідження. Наприклад, питанням викладання релігієзнавчих або духовно-етичних за своїм спрямуванням курсів присвячено роботи І. Галицької, П. Козирева, І. Метлика, Є. Шестуна. Хоча часто важливішим стає правовий аспект таких курсів, тому на увагу заслуговують дослідження Е. Аскерова, Г. Друзенко, Р. Підпригори, І. Понкіна, Л. Филипович. Якщо ж звертатися до теоретичного виміру методологічного обґрунтування, одними з найбільш вагомими є розробки Р. Голдмана, М. Гримміта, Д. Джарвіса, Г. Лоукс, Н. Смарта, Д. Халла.

Формулювання мети статті. Проте для України на сьогодні більш нагальною є проблема вибору моделі відношення між релігією та шкільною освітою. З одного боку, є законодавчий базис, який регулює ці відносини (Конституція, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», Закон України «Про освіту», Закон України «Про загальну середню освіту» тощо), але з іншого боку – думка громадськості (сформована як зацікавленими інституціями, так і власними уявленнями громадян), яка прагне змінити наявну ситуацію. Тому виникають накази та підзаконні акти, які трансформують положення у сфері місця релігії в шкільному освітньому процесі від часткової уваги у інваріативній частині обов'язкових курсів (згадки в літературі, країнознавстві, історії) до виділення курсів духовно-етичного спрямування.

Основна частина. З 1992 року в Україні почали викладати в деяких школах (переважно західного регіону) курс за вибором «Основи християнської етики» (можливі різні варіації назви зі збереженням сутності). Наприклад, є досвід апробації курсів «Християнська етика», «Християнська культура», «Етика: духовні засади», «Основи православної культури Криму», «Основи мусульманської культури Криму» у школах Львівської, Тернопільської, Івано-Франківської, Рівненської та інших областей. В цілому це охопило практично чверть загальноосвітніх закладів. Цей курс було введено, скоріше, як наслідок громадського бажання. Відповідно, ані затверджених (а спочатку навіть і чітко розроблених) програм, ані підручників не було. Поступово практика введення подібних курсів поширилася практично на всю територію України, але нормативно лишалася не закріпленою. Така ситуація в першу чергу була пов'язана з конституційно та законодавчо закріпленням в Україні відділенням церкви від держави та школи. Тому при навчанні курсам духовно-морального спрямування поставало питання не лише про методичне забезпечення, але й про фахівців, які їх читатимуть, оскільки досить широко розповсюджена практика запрошення священнослужителів або

монахінь не є виправданою для світської школи. Проте, через зацікавлення громадськості, зміни світоглядних орієнтирів держави та реформування системи освіти питання про включення курсів духовно-етичного спрямування в шкільну програму поставало все більш гостро. 8 липня 2005 р. було підписано доручення Президента України №1-1\657, для виконання якого було створено комісію з розробки змісту нових навчальних курсів. Результатом діяльності філософів, педагогів, вчителів та представників різних конфесій стала розробка концептуальних засад вивчення у загальноосвітніх навчальних закладах предметів духовно-морального спрямування.

Відповідно до затверджених Міністерством освіти і науки України типових навчальних планів для 11-річної школи та відповідних листів МОН України передбачено вивчення в 5-6-х класах загальноосвітніх навчальних закладів, починаючи з 1 вересня 2005 р., за вибором батьків учнів предмета «Етика» або ж (а також) предметів духовно-морального спрямування в обсязі годин, передбачених для вивчення в 5-6-х класах предмета «Етика». З 2013/2014 навчальних років «Етику» виведено з інваріативної частини, тому всі предмети духовно-морального спрямування на сьогодні можуть бути лише курсом за вибором.

Згідно із Законом України «Про загальну середню освіту» предмети духовно-морального спрямування можуть викладатися вчителями загальноосвітніх навчальних закладів, які пройшли відповідну педагогічну підготовку у вищих навчальних закладах.

Відповідно до Концептуальних засад, які було затверджено 29 червня 2006 року протоколом №8/1-2 Колегії Міністерства освіти і науки України, особливістю програми курсу «Основи християнської етики» є акцентування на вивченні предмета на традиційних для України християнських духовних, моральних і культурних цінностях, поглиблене вивчення Біблії як однієї з фундаментальних основ християнського світогляду. Разом з тим повинно бути передбачено інформування учнів про основи духовності, моралі та культури інших світових релігій. Особливістю програми курсу «Основи релігійної етики» є акцентування на вивченні предмета на визначених (християнських, мусульманських, іудейських тощо) духовних моральних і культурних цінностях, поглиблене вивчення першоджерел відповідних релігій. Разом з тим повинно бути передбачено інформування учнів про християнські духовні, моральні і культурні цінності.

Першим кроком на шляху методологічного впровадження є розмежування термінів та напрацювання методичного базису (див. 3, 6, 8). Саме тому міжнародна спільнота активізує громадські спілки, спрямовані на вирішення цих питань. Наприклад, Education about religions and beliefs (<http://www.aocerb.org/>), the Religious Education Association, an Association of Professors, Practitioners, and Researchers in Religious Education (<http://www.religiouseducation.net/>), Teaching about religion in support of civic pluralism

(<http://www.worldvieweducation.org/>) тощо. Тому можна стверджувати, що розвиток релігійної освіти відбувається не в окремих країнах, а в Європі в цілому.

На сьогодні поширеним розумінням є досить проста модель, запропонована П. Шрейнером (див. 11). Він пропонує розмежовувати «освіту в релігії», «освіту про релігію» та «освіту від релігії». До першої групи належить занурення учнів у певну релігійну традицію, що в більшості країн відбувається поза стінами державних шкіл. Друга група передбачає релігієзнавче висвітлення тем, які є важливими для орієнтації людини в багатоманітному світі важливих для особистості релігійних поглядів. Третя ж група пропонує різні підходи до вирішення важливих питань з точки зору основних релігійних та етичних систем для вироблення власного шляху та розуміння. Проте насправді це є лише уможливленням логічним узагальненням, насправді всі ці системи існують у змішаному вигляді.

З іншого боку, таку термінологію можна уточнити на основі розробок Д. Джарвіса. Він пропонує виділяти три типи «релігійної освіти» [1]:

1. Наставляння – в смислі викладання основ релігійних поглядів певної течії учням, які є послідовниками цієї течії, а курс читається священнослужителями. В державних школах, які мають відповідати свободі віросповідання, такі курси, які є катехизацією за своєю суттю, можуть бути лише курсами за вибором;

2. Релігієзнавство – мова йде про викладання історії релігії або наукового огляду релігійних течій, що зазвичай забезпечується вчителями шкіл;

3. Етичне виховання – це виклад порівняльного огляду етичних норм та виховання характеру, що забезпечується зазвичай у курсах за вибором, які викладаються вчителями шкіл.

Відповідно, моделі викладання релігійного компонента в державних школах також можна подати, виходячи з цієї класифікації. Наставляння в одній релігійній течії можливе лише в державах з практично однаковим віросповіданням всіх жителів (наприклад, Греція, Йорданія, Італія, Польща). Звісно, зважаючи на норми свободи совісті, в школах пропонується або альтернативний курс етики, або ж цей курс за вибором. Наступною групою є держави, де наставляння відбувається в одній з кількох релігій (за вибором). Зазвичай це вибір між конфесіями християнства, християнством та ісламом або ж світською етикою. Наприклад, така система освіти функціонує в Австрії, Німеччині і Іспанії. Загалом, така схема не є дуже поширеною. Третьою групою є держави, де забезпечується викладання релігієзнавства та етики. Це, наприклад, Великобританія, Норвегія, Фінляндія, Швеція, Фінляндія. Здебільшого це світський виклад вчителями шкіл з акцентом уваги на християнстві та етичних цінностях. Нарешті, четвертою групою є держави з виключенням релігійного компонента з державної шкільної освіти (Албанія, Бельгія, Данія, Чехія, Швейцарія, Франція). Окремо варто

виділити групу пострадянських країн, де на законодавчому рівні на сьогодні прописано відділення релігії від школи, але йдуть активні процеси по впровадженню таких курсів (Росія, Україна).

Можливою також є класифікація за іншим критерієм, де за основу береться сама можливість присутності релігійної освіти в системі шкільної освіти (див. 4). Так, першу групу складають держави, де прямо передбачається викладання релігії в шкільній програмі; друга група – де дозволяється таке викладання; третя – дозвіл стосується лише приватних шкіл; четверта – де повністю заборонено виклад релігійного компонента в школах, незалежно від форми власності.

Але варто також звернути увагу на класифікацію, яка робить акцент саме на громадське розуміння місця релігійної освіти в системі шкільної освіти. І тут також наявною є тричленна модель: «пригадування та туга за до-комуністичним періодом» [11] – мається на увазі глибока роль релігії в житті соціуму та насильницьке витіснення її за часів комуністичного режиму, що провокує ідеалізацію попереднього періоду та бажання повернутися до нього (наприклад, в Угорщині); «досвід протистояння між особистою та державною ідеологією в освіті» – мова йде про різні шляхи виховання, які пропонуються в державній школі та в сім'ї, що неминуче призводить до недовіри одній з цих ідеологічних систем та провокує конфліктне існування (наприклад, СРСР); «французька або американська модель», яка акцентує питання на визначенні місця релігії в школі та обсягу релігії в школі – від державних курсів до факультативів, від дозволу на молитву до заборони релігійної символіки, що є найбільш невизначеною на сьогодні моделлю.

Таким чином, ми бачимо різні шляхи розуміння та реалізації релігійної освіти в шкільних системах. Але щоб це не виглядало суто умоглядними теоріями, варто зупинитися на впровадженні цих шляхів на прикладах конкретних, показових в цьому контексті країн. Базуючись на дослідженнях Д. МакНейла, П. Шрейнера, спробуємо виділити характерні етапи та особливості релігійної освіти в європейських державах, які є найбільш показовими на сьогодні.

Почати варто із Франції, в якій принцип відділення держави та релігії було законодавчо закріплено ще у 1905 році. Ці відносини названо «секуляризмом» (laïcité), хоча переклад не є повністю адекватним. Особливістю ситуації у Франції є велика кількість приватних католицьких шкіл (близько 20 % від загальної кількості), що є цілком зрозумілим для країни з переважно католицьким віросповіданням (78,8 %). Але це призвело до проблем з ідентифікацією у другому-третьому поколіннях. Тому з середини 80-х років релігієзнавчий компонент введено у навчання як частину загальноосвітніх курсів. Проте з 1980-х років розпочинаються громадські обговорювання питання висвітлення інформації про релігію в державних школах. Вже в 1989 році навчальні плани з історії та географії були змінені для висвітлення

релігійних аспектів, а з 1996 року було введено вивчення аспектів ісламу таким самим шляхом. Особливо актуальним це стає на фоні активізації еміграції мусульман з Північної Африки у 70-80-х роках. В 2001 році міністр освіти запросив звіт та рекомендації щодо висвітлення питань релігії в державних школах. Загалом рекомендації відобразили вже обраний шлях – не виділення окремого предмету, а висвітлення в контексті історії та філософії. Також варто звернути увагу на рекомендацію з перепідготовки вчителів. Такий інститут релігієзнавства для підготовки кадрів, програм, відповідності курсів тощо було засновано у 2002 році. Таким чином, з традиційної політики секулярної антирелігійності, яка історично склалася і Франції, було зроблено акцент на секулярність як свободу совісті.

У Швейцарії ці питання вирішуються абсолютно іншим шляхом. Держава є поділеною на 26 кантонів, які є різними за своїм етнічним та релігійним складом. Особливо полікультурною виглядає ця ситуація у великих містах. Саме тому розроблено для впровадження спеціальний курс «Релігія та культура», де ці феномени є нероздільними та взаємозамінними. Основною метою є напрацювання компетентностей у загальних питаннях релігій та традицій. Виходячи з цього, релігійна освіта як наставляння є неприйнятною в державних школах, проте повністю підтримується релігієзнавчий виклад, в якому робиться акцент на історично-дескриптивний, соціально-політичний та світоглядний аспекти.

Цілком іншу систему демонструє Великобританія. Після II Світової війни в освіту на законодавчому рівні ввели релігійний компонент для забезпечення виховання національної самоідентифікації на базі колективної пам'яті. Проте основою виступало християнство як релігія більшості населення. Звісно, досить швидко ситуація змінюється (в тому числі й через зміни у співвідношенні етно-релігійних груп населення). На сьогодні основою є мульти-культурний підхід. Основні зміни було внесено Актом про освітню реформу 1988 року: навчальна програма має узгоджуватись з тим, що релігійною традицією у Великобританії є переважно християнство, в той же час має враховуватись вивчення та практики інших поширених у Великобританії релігійних течій. Таким чином, можна говорити про те, що багато років основою було застосування феноменологічного підходу для співвіднесення між шістьма релігіями світу. На сьогодні ж більш важливими постають цілі релігієзнавчого характеру (на основі вивчення та власного осмислення незаангажованої інформації про різні релігійні течії). Причому навчальні плани мають узгоджуватись з місцевою владою та ратифікуватись Постійною консультативною радою з релігійної освіти (SACRE), яка складається з представників різних релігійних течій, вчителів та представників громадськості.

У Німеччині ж до середини 80-х років ситуація була подвійною (детальніше див. 2, 7): у Німецькій Демократичній Республіці християнська

ідеологія через зв'язок з нацистською системою була замінена світоглядом на основі марксизму; у Федеративній Республіці Німеччині ж основний акцент зроблено на свободу віросповідання (що виходить з традиційних для Пруссії відносин між церквою та державою), хоча з 50-х все більшої ваги набуває світський компонент християнства в освіті з пріоритетом тих чи інших течій в залежності від Земель. В більшості випадків це стосується розрізнення між католиками та протестантами, які мають свої класи. З 2003 року такі самі права мають й іудеї. Проте загалом освіта має базуватися на стандартах гуманітарних наук. Саме тому діти, які не відносять себе до домінуючої у Землі течії або є невіруючими, мають відвідувати заняття з етики або філософії, причому з 14 років можуть самі обирати, які курси вони хочуть відвідувати. При цьому самі релігійні течії несуть відповідальність за підготовку відповідних вчителів, а релігійні школи фінансуються державою в обсязі 90 % витрат. Звісно, це можливе лише з огляду на спільні навчальні плани. На сьогодні найбільш дискутованим є питання щодо навчання також в ісламській традиції (наприклад, див. 10). Проте, незважаючи на чисельність мусульман (близько 3 млн.), їхнє включення до великих релігійних організацій, з якими могла б співпрацювати держава, є незначним. Хоча для держави більш вигідним з точки зору питань національної безпеки є включення викладу ісламу в навчальні програми, ніж незрозумілі іншомовні організації з тенденцією до фундаменталізму. Найяскравішим прикладом є Земля Північний Рейн-Вестфалія, де в 150 школах здійснюється вивчення ісламу. Найважливішим є саме подолання мовного бар'єру, що призводить до включення в свідомість населення розуміння, що німець може бути мусульманином – зрозумілим та «своїм».

Висновки. Узагальнюючи вищевикладені моделі та тенденції, можна виділити основні характеристики, які є необхідними для безконфліктного існування релігійної освіти в державних школах. Власне, основи цього були закладені розробками Інституту відкритого суспільства Південно-Східної Європи в праці «Релігія та шкільне навчання у відкритому суспільстві» (2004). Передбачається виконання таких положень:

- Релігії як церковної інституції не повинно бути в державних школах;
- Релігійна освіта має бути позаконфесійною або ж надавати можливість вибору альтернативних курсів;
- Вивчення основних релігійних течій в державі має стати шляхом для взаємопорозуміння та самоідентифікації;
- Навчання релігійним аспектам мають здійснювати винятково педагогічні працівники;
- Релігійна освіта має бути присутня в школі для розв'язання моральної кризи сучасної молоді.

Звісно, запропонований огляд дозволяє лише побачити правові основи регулювання відносин держави, релігії та школи. Проте втілення може

бути різноманітним. Наприклад, набувати форм заборони демонстрації релігійної приналежності в державних школах за постановою суду. Але це не означає виключення релігійної освіти з навчальних програм. Навпаки, як бачимо, спостерігається тенденція до розвитку цих аспектів. Зрозуміло, що наступним кроком має стати впорядкованість методологічних підходів, яким присвячено чимало теоретичних розробок. Тому необхідними є подальші розробки в цій темі.

Література

1. Джарвис Д. Религия и религиоведение в государственных средних школах: современные подходы / Журнал «Религия и право», 2003, №1. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.mhs548.ru/2/10/page6.php>
2. Зайцева О. Религиозное воспитание учащихся в современной школе Германии : дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Ольга Рафаиловна Зайцева. – Волгоград, 2005. – 153 с.;
3. Козырев Ф. Феноменологическое религиозное образование и «обучение у религии» // Ф. Козырев. Неконфессиональное религиозное образование в зарубежной школе : диссертация... д-ра пед. наук : 13.00.01 Санкт-Петербург, 2006. – 412 с. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://allydota.ru/item/items10018.html>
4. Куприянов Ф. Проблемы государственного контроля за обеспечением свободы совести в сфере образования [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://kupriyanov.org/rus/sales_department/page106.html
5. Релігійна і світська освіта в Україні: проблема співіснування. Матеріали Міжнародної молодіжної літньої школи. – К., 2006. – 80 с.
6. Apple W. M. Patriotism, religion, and the struggle over knowledge in school [Electronic resource]. <http://epx.sagepub.com/content/17/3/385.full.pdf>;
7. Dinter A., Schreiner P. Science and Religion in Schools: A German and World Wide Perspective. [Electronic resource]. <http://www.metanexus.net/magazine/tabid/68/id/10334/Default.aspx>.
8. Hjelm T. To Study or not to study religion and Society. The Institutionalization, Fragmentation and Marginalization of Sociology of Religion in Finland. [Electronic resource]. <http://asj.sagepub.com/content/51/2/91.full.pdf>;
9. MacNeill D. Religious education and national identity. [Electronic resource]. <http://scp.sagepub.com/content/47/3/343>.
10. Pommereau, de I. Why German public schools now teach Islam / Correspondent. - January 20, 2010. - [Electronic resource]. <http://www.csmonitor.com/World/Europe/2010/0120/Why-German-public-schools-now-teach-Islam>
11. Schreiner P. Religious Education in Europe. [Electronic resource]. <http://resources.eun.org/etwinning/europa2.pdf>

References

1. Dzharris D. Religii i religiovedenie v gosudarstvenny`kh srednikh shkolakh: sovremenny`e podhody` / Zhurnal «Religiia i pravо», 2003, №1. [E`lektronny`i` resurs]. Rezhim dostupa: <http://www.mhs548.ru/2/10/page6.php>
2. Zai`tceva O. Religioznoe vospitanie uchashchii`sia v sovremennoi` shkole Hermanii: Dis... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Ol`ga Rafailevna Zai`tceva. – Volgograd, 2005. - 153 s.;
3. Kozy`rev F. 2.2. Fenomenologicheskoe religioznoe obrazovanie i «obuchenie u religii» // F. Kozy`rev. Nekonfessional`noe religioznoe obrazovanie v zarubezhnoi` shkole : dissertatciia... d-ra ped. nauk : 13.00.01 Sankt-Peterburg, 2006. - 412 s. [E`lektronny`i` resurs]. Rezhim dostupa: <http://allydota.ru/item/items10018.html>.
4. Coopriianov F. Problemy` gosudarstvennogo kontroliia za obespecheniem svobody` sovesti v sfere obrazovaniia [E`lektronny`i` resurs]. Rezhim dostupa: http://kupriyanov.org/rus/sales_department/page106.html.
5. Religii`na i svits`ka osvita v Ukraïni: problema spivisnuvannia. Materiali Mizhnarodnoi` molodizhnoi` litn`oi` shkoli. – K., 2006. – 80 s.
6. Apple W. M. Patriotism, religion, and the struggle over knowledge in school [Electronic resource]. <http://epx.sagepub.com/content/17/3/385.full.pdf>;
7. Dinter A., Schreiner P. Science and Religion in Schools: A German and World Wide Perspective. [Electronic resource]. <http://www.metanexus.net/magazine/tabid/68/id/10334/Default.aspx>.
8. Hjelm T. To Study or not to study religion and Society. The Institutionalization, Fragmentation and Marginalization of Sociology of Religion in Finland. [Electronic resource]. <http://asj.sagepub.com/content/51/2/91.full.pdf>;
9. MacNeill D. Religious education and national identity. [Electronic resource]. <http://scp.sagepub.com/content/47/3/343>.
10. Pommereau, de I. Why German public schools now teach Islam / Correspondent. - January 20, 2010. - [Electronic resource]. <http://www.csmonitor.com/World/Europe/2010/0120/Why-German-public-schools-now-teach-Islam>
11. Schreiner P. Religious Education in Europe. [Electronic resource]. <http://resources.eun.org/etwinning/europa2.pdf>.

В. Ю. Кришмарел

РЕЛИГИОЗНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ГОСУДАРСТВЕННЫХ ШКОЛАХ: ЕВРОПЕЙСКИЙ И УКРАИНСКИЙ КОНТЕКСТ

Статья посвящена актуальному для Украины соотношению между религией и школьным образованием. На сегодняшний день эти вопросы решены на законодательном уровне, но остаются проблемы с их реализацией на практике. В частности, введены предметы по выбору духовно-моральной направленности, но их обеспечение не учитывает мировых разработок в этой сфере методологии.

Существующие в мире модели взаимодействия религии и образования можно поделить на три основные группы, каждая из которых акцентирует внимание на отдельных аспектах такого взаимодействия. Общие тенденции были озвучены еще в 2004 году, но ситуация в отдельных странах Европы остается достаточно разной и неоднозначной.

Для современной ситуации в Украине необходимо не просто обеспечить возможность введения религиозного компонента в систему общего образования, но четко определить его место и задания, что влечет за собой необходимость учитывать как теоретико-методологические разработки, так и практические пути решения спорных ситуаций.

Ключевые слова: религиозное образование, предметы духовно-нравственной направленности, религиозный компонент.

V. Kryshmarel

RELIGION EDUCATION IN THE STATE SCHOOLS: THE EUROPEAN AND THE UKRAINIAN EXPERIENCE

In the article, the issues of the interrelations between religion and school education, which are topical for Ukraine, were discussed. Nowadays the regulation problems have been solved at the legislative level; however, there are still some problems with the laws introduction in practice. In particular, the subject of religion education was introduced, but its provision does not include the world lay-outs in methodology.

The models of the interrelation of religion and education, which were accepted in the world, can be divided into three groups; each of them draws attention to the certain important aspects of such interrelation. Common tendencies were summarised in 2004; however, the situation in some European countries is still quite different and controversial.

Nowadays in Ukraine, it is necessary not only to provide the opportunity to introduce the religious component in the system of general education but also to determine its place and tasks; in order to guarantee it, it is necessary to take into consideration both the theoretical and methodological lay-outs and the practical ways of solution of the controversial situations.

Keywords: *relyhyznoe education, predmetry spiritual Moral napravlennosty, relyhyznyy component.*